

Галинська Ю.В.

*(доцент кафедри управління Сумського Державного університету,
Україна)*

**АНАЛІЗ ДОСВІДУ РОЗПОДІЛУ РЕНТНОГО ДОХОДУ ВІД
ВИДОБУВАННЯ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ В КРАЇНАХ
СВІТУ**

Yalynska Yuliia

Sumy State University, Ukraine

Associate Professor of Management

**THE ANALYSIS OF THE EXPERIENCE OF DISTRIBUTION
OF RENT INCOME FROM EXTRACTION OF NATURAL
RESOURCES IN THE COUNTRIES OF THE WORLD**

Анотація В роботі проаналізовано особливості рентних відносин в нафтовидобувних країнах світу. Акцентована увага на вилучені та розподілі рентних доходів від видобування нафти ресурсовидобувних країн. Впроваджена умовна класифікація країн за принципами спрямованості природної ренти, за формою власності природовидобувних компаній та за ступенем соціо - економічних переваг від справедливого перерозподілу рентних доходів від використання природних ресурсів.

Abstract

This paper analyzes the peculiarities of rent relations in oil-producing countries. The attention to the excluded and distribution of rental income from oil resource extraction countries. Introduced conventional classification of the principles of natural directivity rent for nature extractive owned companies and the degree of social and economic benefits equitable redistribution of rental income from natural resources.

Ключові слова: *природна рента, надрокористування, рентні доходи, соціальна спрямованість, соціально-економічний розвиток регіону, державне регулювання.*

Key words: *natural rent, subsoil use, rental income, social orientation, socio-economic development of the region, state regulation.*

Природна рента є одним з головних джерел зростання рівня життя населення та формування соціо-економічних механізмів забезпечення стабільності рентиорієнтованих країн. Справедливий розподіл рентних доходів між громадянами країни та створення необхідних фінансових резервів для довгострокового розвитку країн на території яких є природні ресурси основна задача ефективного та економічно виправданого управління багатством. Ці принципи зараз відображені в Міжнародному пакті про стан економічних, соціальних і культурних правах: «Всі народи для досягнення своїх цілей можуть вільно розпоряджатися своїми природними багатствами і ресурсами. [1]. Понад 150 країн прийняли принципи цих міжнародних пактів

Метою статті є аналіз досвіду нафтовидобувних країн щодо вилучення та розподілу рентних доходів, визначення спрямованості соціально-орієнтованої природної ренти та її вплив на соціо-економічний розвиток країн.

Платне недрокористування є основною формою реалізації економічних відносин між власниками природних ресурсів та їх користувачами. У більшості країн світу дохід від використання природних ресурсів вилучають за допомогою податків, також використовуються диференціальні рентні платежі, роялті, спеціальні податки на прибуток видобувних підприємств і договори о розділі продукції.[2]

Аналізуючи досвід розподілу рентних доходів в країнах світу, ми умовно виділили шість груп країн, які отримують соціо-економічні переваги від справедливого перерозподілу рентних доходів від використання природних ресурсів. Ці моделі розрізняються не тільки територіально, але й за принципами спрямованості природної ренти, та формою власності природовидобувних компаній.

Перша група - це країни Сходу (Арабські Емірати, Саудівська Аравія, Бахрейн та інші). Основним природним ресурсом на території цих країн є

нафта. В середині минулого століття на базі транснаціональних компаній зарубіжних інвесторів, у часи націоналізації були створені державні нафтові холдингові підприємства.[3] Гостро нуждаючись у сучасних технологіях, кадрах та інвестиціях була запроваджена система угод о розподілі продукції.

Друга група країн – США (Канада, Аляска). унікальність полягає у тому, що в результаті реформ, що почалися ще при президенті Кенеді і закінчилися в період енергетичної кризи 70-х років, США заморозили більшу частину родовищ і створили стратегічний резерв. Весь цей час США є самим крупним імпортером вуглеводнів. Рентні платежі перестали грати ключову роль для економіки країни та суспільства, але є постійна потреба економіки в нафті, в зв'язку з цим політичні інтереси США дуже різноманітні.

В Канаді механізм надання надр у користування заснований на ліцензійно - орендній системі. У веденні провінцій знаходиться приблизно 80% всіх мінерально - сировинних ресурсів, а інша частина в вільному користуванні[4]. В основі всієї системи регулювання і управління процесами надрокористування лежить розуміння ролі, яку відіграє держава в створенні умов для розвитку приватної ініціативи. Уряд провінцій бере на себе ризики і відповідальність при реалізації капіталомістких проектів, пов'язаних зі зміною структури нафтової і газової галузі.

Третя група - це Норвегія, Великобританія, Венесуела, Мексика, Северна Ірландія. Основними надрокористувачами є державні компанії, які мають повний доступ до розробці родовищ. Головним інвестором розробки запасів та добичі вуглеводнів є держава або державна компанія[5].

В Норвегії видобуток природних копалин відбувається на підставі ліцензій. Держава проводить інвестиційну політику і несе витрати в залежності від частки участі в проектах. З метою управління рентними доходами був сформований Урядовий нафтовий фонд, який грає роль стабілізатора в разі падіння цін на нафту або погіршення кон'юнктури, а також страхує від виникнення фінансових труднощів викликаних зменшенням доходів від продажу нафти і старінням населення.

Четверта група – Росія, Україна, Казахстан, Азербайджан. Всі ці країни характеризуються змішаною формою власності видобувних нафтових компаній та не досить розвиненою системою розподілу рентного доходу.

У Казахстані для отримання своєї частки природної ренти держава використовує контракти, що укладаються з приватними підприємствами, які регламентують питання, пов'язані з видобутком, розвідкою і розділом продукції. Одним з важелів вилучення природної ренти державою є його першочергове право на придбання у контрактора видобутих корисних копалин за пільговими цінами [6]. При цьому максимальний об'єм придбання, порядок оплати і визначення цін встановлюється заключним контрактом. Ренторієнтована політика країни спрямована на заохочення національних компаній при розвідці нових родовищ.

В Азербайджані розділ природної ренти між державою і приватним бізнесом відбувається на основі угод про розподіл продукції. Нафта видобута на старих родовищах ділиться на нафту місцевого ринку і нафту світового ринку. При цьому виручка від реалізації нафти світового ринку повинна йти на погашення витрат операційної компанії і розподілятися у вигляді прибутку між партнерами. У разі розробки нових родовищ загальний обсяг видобутку не ділиться, а вся виручка використовується для покриття капітальних і експлуатаційних витрат операційної компанії [7]. Як в Росії так і в Україні вилучення природної ренти носить несистемний характер, де держава постійно змінює правила гри, намагаючись вилучити максимум доходу і пояснюючи це потребою в поповненні бюджету. В Росії сьогодні значна частина рентних доходів спрямована до державного бюджету, де Резервний фонд країни формується за рахунок безпосередньо експорту природних ресурсів (нафти, газу і металів в особливості) [8].

П'ята група - Нідерланди. Особливість в цій країні полягає в тому, що вона орієнтована на укладання угод про співробітництво і на досягнення незалежності від приватних компаній. Законодавство передбачає утворення альянсу не менше ніж з 50% часткою держави. Основною формою залучення

іноземних інвестицій виступає організація спільного підприємства[9]. У політиці Нідерландів держава відіграє активну роль не тільки в законодавчій області, а й в економічній сфері і прагне до створення пріоритетних умов для національного капіталу.

Шоста група – Єгипет, Нігерія. У Єгипті існують угоди про розподіл продукції, які укладаються між державною нафтовою компанією і зарубіжними нафтовими компаніями - контракторами. Фінансування на стадії розвідки здійснюється за рахунок підприємств – контракторів. Держава компенсує контрактору суму інвестицій при виявленні рентабельних запасів нафти і надає родовище в оренду терміном на 20-30 років. Незважаючи, до 50% участі державної нафтової компанії, операційна компанія вважається приватною.

У Нігерії використовуються спільні операційні угоди та угоди про розподіл продукції. Згідно спільним операційним угодами, партнери ділять витрати на видобуток нафти відповідно до їх акціонерних часток. Компаніям держава виплачує бонус в грошовій формі за збільшення запасів в разі, якщо за рік запаси перевищать обсяг видобутку компанії. Частка національної компанії в спільних підприємствах становить 55-60% [10].

Аналізуючи вилучення природної ренти при видобуванні нафти, необхідно акцентувати увагу на механізмах спрямованості рентного доходу в нафтовидобувних країнах. Тому що, саме рентний дохід може формувати основу економіки і приносити більше половини доходів бюджету, або бути просто елементом економічної теорії і не робити істотного впливу на основні показники розвитку. Проте безпосередньо ресурсна рента є важливою складовою частиною економічних відносин в будь-якій країні і при різних способах виробництва (табл. 1.1)

Принципи вилучення та розподілу рентних доходів в нафтовидобувних країнах

Таблиця 1.1

	Країна	Принципи вилучення ресурсної ренти	Розподіл рентного доходу	Переваги	Недоліки
Високий ступінь соціально-орієнтованої спрямованості рентних доходів	Арабські Емірати, Саудівська Аравія,	Державні компанії сплачують податки та перераховують дохід правлячої династії	Між громадянами країни та на розвиток економіки	Розвиток інфраструктури, покриття тежучих нужд, створення резервних фондів для подальшого розвитку країни.	Не прагнуть диверсифікувати економіку і знизити залежність від вуглеводневих ресурсів
	Норвегія	Уряд прагне до того, щоб якомога більша частка нафтових доходів дісталася обществу. Використовують важелі державного регулювання - ліцензії	Сформовано Урядовий нафтовий фонд, який грає роль стабілізатора в разі падіння цін на нафту або погіршення кон'юнктури, а так же страхує від зменшення доходів від продажу нафти і старіння населення	На особистий рахунок кожного громадянина Норвегії надходять відрахування від отриманого прибутку нафтових доходів.	Жорсткий контроль над родовищами з боку держави
	Великобританія	З 2002 року застосовується податок на доходи від видобутку нафти і газу в розмірі 10%, що доповнює податок на прибуток корпорацій 30%. Так само використовується спеціальний податок, який виплачується з прибутку від видобутку вуглеців	Основна частка нафтової ренти використовується для прискорення економічного зростання	За допомогою фіскальних заходів держава забезпечує доходи бюджету і регулює рівень рентабельності діяльності нафтових компаній	Обчислення спеціального податку не допускається його зниження за рахунок збитків від інших видів діяльності, але можливе отримання знижки в частині витрат на розробку іншого родовища до моменту його окупності
	Нідерланди	Система орієнтована на досягнення незалежності від приватних компаній. Законодавство передбачає	Всі доходи і платежі за розвідку надр і видобуток корисних копалин надходять до державного	Створюються стабілізаційні фонди для згладжування коливань в доходах державного бюджету, що	Доходи стабілізаційних фондів, як правило, залежать від поточних цін на природні ресурси.

		утворення альянсу не менше ніж з 50% часткою держави.	бюджету. У політиці Нідерландів простежується прагнення до створення пріоритетних умов для національного капіталу	викликаються різкими змінами цін на мінеральну сировину, і забезпечення додаткового фінансування державних витрат на територіях, де ведеться видобуток копалин.	
	Аляска	Велика частина ренти, від нафтовидобутку у направляється в економіку на розвиток виробничої і соціальної інфраструктури, а так само на створення Постійного фонду	25% всіх доходів штату від ліцензійних і рентних платежів, роялті, бонусу, федеральні платежі з мінеральних ресурсів в частині, яка належить штату йде на розвиток штату і для страховки доходів від інфляції	Кожен повнолітній житель штату Аляска (США) щороку отримує чеки на певну суму від отриманої нафтової ренти. Створений стабілізаційний фонд за рахунок рентних платежів для генерування додаткових доходів як центрального, так і регіональних урядів, а також як інструмент заощадження надлишкових «мінеральних доларів» з метою створення додаткових фінансових резервів як для сьогоdnішніх, так і майбутніх поколінь.	Спостерігається надлишок нафтодоларів на рахунках стабілізаційного фонду, що потребує постійного регулювання та захисту від інфляції.
Низький ступень	Канада, США	Механізм надання надр у користування заснований на ліцензійно-орендній системі. 80%	Вилучення основної частини природної ренти та її використання здійснюється на	Податковий механізм стимулює повне вилучення нафти, тому видобувні	Законодавством передбачені знижки на виснаження надр, умови видобутку, місце

		всіх мінерально-сировинних ресурсів знаходяться у введенні провінції, а інша у вільному користуванні (приватні та федеральні компанії)	рівні штатів. Для вилучення ренти використовуються бонуси, ренталс, роялті. Власником надр можуть бути приватні особи.	компанії не прагнуть збільшити доведені запаси.	розташування ділянки, що сприяє виснаженню надр.
Росія		Велика частка в бюджеті і Резервному фонді формується за рахунок безпосереднього експорту природних ресурсів	Застосовується непряме оподаткування при видобутку природних ресурсів	Сформований Стабілізаційний фонд, який у 2008 р. був розділений на 2 частини: Резервний фонд РФ і Фонд національного добробуту Росії, які формуються за рахунок нафтогазових доходів	Не має системи нарахування коштів кожному громадянину від отримання нафтогазової ренти, не має чіткої системи розподілу рентних доходів
Казахстан		Держава використовує контракти для отримання своєї долі природної ренти та придбання у контрактора природних ресурсів за пільговими цінами, компанії сплачують податок на прибуток корпорацій 30% та надприбуток від видобутку нафти, який розраховується на основі внутрішньої рентабельності компанії	Між державою та видобувним підприємством	Ділянки надр для розвідки родовищ передаються на конкурсній основі, що сприяє поширенню корупції через відсутність чітких критеріїв конкурсних пропозицій	Національні компанії мають переваги, при розвідці родовищ
Азербайджан		Розділ	Нафта ділиться	Виручка від	Внутрішні і

		природної ренти між державою і приватним бізнесом відбувається на основі угод про розподіл продукції. Пропорція розділу залежить від умов видобутку на даному родовищі і від динаміки видобутку нафти за останні кілька років.	для місцевого і для світового ринків. Нафта місцевого ринку необхідно продати державі за поточними внутрішніми цінами і за місцевою валютою. Нафта світового ринку може бути реалізована на експорт	продажу експортної нафти може йти на погашення витрат операційної компанії і розподілятися у вигляді прибутку між партнерами	світові ціни на нафту можуть відрізнятись, в наслідок чого природовидобувні компанії можуть недотримувати прибуток
--	--	--	---	--	--

Аналізуючи досвід ведучих нафтовидобувних країн показав, що найбільший ступінь соціально - орієнтованої політики при розподілі рентного доходу від використання природних ресурсів в Великобританії, Нідерландах, Саудівської Аравії, Кувейті, Норвегії та штаті Аляска. Низьким ступенем соціальної орієнтованості практики надрокористування характеризуються США, крім штату Аляска, і Канада. Високий рівень соціалізації ренти характерний для європейських країн та країн, що розвиваються. Необхідно відмітити, що особливістю американської моделі є, то, що вона орієнтується тільки на законодавчі важелі, а європейська модель характеризується прямим втручанням держави в сировинні галузі. У розвинених країнах переважають податкові методи вилучення ренти, а в країнах з економікою, що розвивається широко застосовуються неподаткові методи перерозподілу рентного доходу, переважно в формі угод про розподіл продукції. Також можна простежити взаємозв'язок між спрямованістю рентних доходів від видобування ренти та соціальною захищеністю громадян нафтовидобувних країн. У таких країнах як Арабські Емірати, Саудівська Аравія, Норвегія, Великобританія, штат Аляска впроваджена система дивідендів для громадян країн від видобутку нафти та соціальні підтримуючі

програми. В країнах з перехідною економікою (Казахстан, Єгипет, Азербайджан, Росія, Україна) рентний дохід може розподілятися на погашення витрат операційних компаній, розподілятися у вигляді прибутку між партнерами, освоєння нових родовищ та інш. Таким чином можна зробити висновок, що крім дієвої системи вилучення та розподілу природної ренти, необхідно акцентувати увагу на соціально-орієнтовану спрямованість рентних доходів. Тому що, це запорука не тільки економічної зацікавленості громадян природо видобувних країн, але і збереження природного багатства для наступних поколінь (за рахунок програм відновлення природно-екологічного становища регіону).

Список літератури

1. International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, Adopted and opened for signature, ratification and accession by General Assembly resolution 2200A (XXI) of 16 December 1966 entry into force 3 January 1976, in accordance with article 27 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CESCR.aspx>
2. Байкова Э.Р. Опыт изъятия и распределения ренты в зарубежных странах/ Э.Р. Байкова// Проблемы современной экономики [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://cyberleninka.ru/article/n/opyt-izyatiya-i-raspredeleniya-renty-v-zarubezhnyh-stranah>.
3. Сергеев А. Природная рента: мировой опыт и российские ошибки // Аналитический журнал русский предприниматель. 2002. № 9. - С.10-11.
4. Мала гірнича енциклопедія : у 3 т. / за ред. В. С. Білецького. – Донецьк : Донбас, 2004 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://bookdn.com/book_274.html
5. Halvor Mehlum. Mineral Rents and Social Development in Norway [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.svt.ntnu.no/iso/ragnar.torvik/mineral_rents_and_social_development_in_norway.pdf
6. Total natural resources rents are the sum of oil rents [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.tradingeconomics.com/kazakhstan/total-n
7. Matthias Lücke Stabilization and Savings Funds to Manage Natural Resource Revenues: Kazakhstan and Azerbaijan vs. Norway /Kiel Working Paper No. 1652| October 2010// [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ifw-members.ifw-kiel.de/publications/stabilization-and-savings-funds-to-manage-natural-resource-revenues-kazakhstan-and-azerbaijan-vs-norway/kap-1652.pdf>
8. Белонин М.Д. Стоимостная оценка запасов рентной системы налогообложения в нефтяной промышленности // Минеральные ресурсы России: экономика и управлению 2004. – №4. – С.18 – 23.

9. Martha Roggenkamp. Oil and Gas. Netherlands law and Practice // Chancery Law Publishing Ltd., 1991.
10. Douzounet Mallaye, Gaëlle Tatiana Timba .Oil Rent and Income Inequality in Developing Economies: Are They Friends or Foes? [Электронный ресурс]. – Режим доступа <https://editorialexpress.com/.../download.cgi?>.

Halynska Y. The analysis of the experience of distribution of rent income from extraction of natural resources in the countries of the world // The scientific Heritage. 2016. No 6 (6). С.46-51.